

dr hab. Grażyna Ulicka  
emerytowany profesor  
Uniwersytetu Warszawskiego

## RECENZJA

**dorobku naukowego Pani dr Nataszy Lubik-Reczek  
oraz jej rozprawy habilitacyjnej pt. :**  
***Partycypacja i edukacja obywatelska młodego pokolenia. Rozważania na tle  
polskich debat oksfordzkich***

Pani dr Natasza Lubik-Reczek jest absolwentką Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa ukończyła w 2001 roku studia magisterskie na kierunku politologia (specjalność stosunki międzynarodowe), a następnie studia doktoranckie. Równolegle studiowała w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Poznaniu na kierunku administracja (specjalność prawo i polityka europejska), gdzie uzyskała drugie magisterium.

Pracę magisterską na kierunku politologia pt.: *Czym jest współczesna globalizacja?* napisała pod kierunkiem prof. Czesława Mojsiewicza, zaś na kierunku administracja przygotowała pracę pt. *Współczesne pojmowanie suwerenności*, również pod kierunkiem prof. Mojsiewicza. Następnie uczestniczyła w jego seminarium doktorskim. Sądząc po pierwszych publikacjach Habilitantki, profesor miał duży wpływ na wybór jej zainteresowań badawczych, które wówczas mieściły się w kręgu takich subdyscyplin politologii, jak stosunki międzynarodowe oraz studia europejskie. Po odejściu profesora, dr Natalia Lubik-Reczek kontynuowała swe badania naukowe we współpracy z profesorem Sebastianem Wojciechowskim. Pozostawały one nadal w obszarze wymienionych wyżej subdyscyplin politologii. W 2010 r. obroniła ona rozprawę doktorską pt. *Państwa postjugosłowiańskie wobec członkostwa w*

*Unii Europejskiej i NATO (analiza porównawcza)*, napisaną pod kierunkiem prof. S. Wojciechowskiego.

Habilitantka od października 2011 r. jest pracownikiem swego macierzystego wydziału na UAM, gdzie do 2016 r. była starszym wykładowcą, a następnie adiunktem w Zakładzie Systemów Politycznych, kierowanym przez prof. Andrzeja Stelmacha. Wybór tego zakładu szedł w parze z rozszerzeniem zainteresowań naukowych Habilitantki na problematykę mieszczącą się w polu badawczym zakładu, w którego pracach bierze udział. W latach 2003-2011 dr N. Lubik-Reczek była także związana zawodowo z uczelniami niepublicznymi.

Odwołując się do przesłanej dokumentacji wymaganej w przewodzie habilitacyjnym, chciałabym przedstawić **sylwetkę naukową** dr Nataszy Lubik-Reczek. Sylwetka ta kształtowała się pod wpływem różnych czynników, które zdecydowały o tym, że Habilitantka pomyślnie przeszła dotychczasową drogę swej indywidualnej, niepowtarzalnej, ale jednocześnie w wielu aspektach typowej dla Jej pokolenia kariery zawodowej. W efekcie, co chciałabym stwierdzić z pełnym przekonaniem, jest ona obecnie dobrze przygotowana do roli samodzielnego pracownika naukowego w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

Ażeby uzasadnić swoje stanowisko, pragnę z kolei zwrócić uwagę na czynniki mające wpływ na losy zawodowe Habilitantki, o których ogólnie wspomniałam wyżej. Innymi słowy chodzi tu o czynniki, które zdecydowały o wyborze drogi naukowej oraz utwierdzały ją w przekonaniu, że ten wybór jest słuszny. Po pierwsze, należy wśród nich wymienić predyspozycje intelektualne oraz takie cechy jak: pracowitość, systematyczność, odpowiedzialność, które sprawiły, że Habilitantka była osobą wyróżniającą się, jeśli chodzi o wyniki uzyskiwane na studiach I i II stopnia, co z kolei zdecydowało o podjęciu przez Nią studiów doktoranckich, będących pierwszym krokiem w kierunku kariery naukowej. Po wtóre, należy wskazać na wyznawane przez dr N. Lubik-Reczek

wartości odnośnie do roli wiedzy w życiu jednostki i społeczeństwa. Prezentuje je ona i utożsamia się z nimi nie tylko w Autoreferacie, ale także w swych publikacjach poświęconych systemowi edukacji, w tym zwłaszcza w rozprawie habilitacyjnej. Po trzecie, ważne wydaje mi się to, że kolejne osiągnięcia w dorobku badawczym Habilitantki były dostrzegane, docenione i mierzone przy pomocy pewnych obiektywnych miar, co utwierdzało Ją, jak sędzę, w przekonaniu, że obrała Ona właściwą drogę zawodową i czyni na niej postępy. Nie mam tu na myśli jedynie przewidzianych odpowiednimi procedurami ocen okresowych, ale także różnego rodzaju nagrody i wyróżnienia przyznawane za szczególne osiągnięcia badawcze, które należy odnotować w biografii naukowej Habilitantki.

Za wyróżnienie tego typu uważam ukazanie się drukiem dysertacji doktorskiej, co jest traktowane jako wyraz uznania dla najlepszych prac i odnosi się do stosunkowo niewielkiej liczby bronionych doktoratów. Dobrze się stało, że pracę tu przywołaną udostępniono szerszemu gronu czytelników. Jest to jedno z najlepszych w polskiej literaturze politologicznych opracowań wyjaśniających złożoność procesów zachodzących w państwach postjugosłowiańskich oraz strategię i politykę UE i NATO jako aktorów działających w sytuacji, kiedy trzeba rozwiązywać równania z wieloma niewiadomymi. Sugerowałabym Autorce rozważenie możliwości przygotowania II wydania tej książki, rozszerzonego o rozdziały dotyczące okresu po 2011 roku.

Do sukcesów, które rzadko bywają udziałem pracowników przed habilitacją, ale istotnie wpływają na ocenę drogi przebytej w kierunku uzyskania statusu samodzielnego pracownika nauki należy zaliczenie ich publikacji do grupy prac wyróżniających się w ich dyscyplinie. Habilitantka ma na swym koncie taki sukces, bowiem monografia, której jest ona współautorką (N. Lubik-Reczek, I. Kapsa, M. Musiał-Karg, *Elektroniczna partycypacja obywatelska w*

*Polsce. Deklaracje i opinie Polaków na temat e-administracji i e-głosowania*, Poznań 2020) została uznana za najlepszą książkę politologiczną roku 2020 w Konkursie im. Profesora Czesława Mojsiewicza.

Po czwarte, w charakterystyce sylwetki naukowej Habilitantki należy podkreślić także, że łączy ona umiejętnie indywidualne poszukiwania badawcze z uczestnictwem w projektach zbiorowych. Doświadczenie w realizacji tego typu projektów zdobyła Ona dzięki pracom związanym z przygotowaniem wniosków grantowych, prowadzeniem zespołowych badań empirycznych, przygotowywaniem wspólnych publikacji, czego przykładem jest wymieniona wyżej publikacja poświęcona elektronicznej partycypacji obywatelskiej. Doświadczenie w pracy zespołowej i wiążącą się z tym umiejętność koordynowania prac nad wspólnymi przedsięwzięciami wydawniczymi Habilitantka zdobywała przyjmując na siebie obowiązki redaktora bądź współredaktora prac zbiorowych, w tym z udziałem autorów z różnych ośrodków akademickich. Pod Jej redakcją ukazała się książka pt. *Kobiety w ponadpaństwowej przestrzeni publicznej*, Toruń 2020, we współredakcji z M. Musiał-Karg praca: *The war in Ukraine (Dis)information – Communication – Participation*, Peter Lang 2023, zaś we współredakcji z K. Urbaniakiem: *Wybory i prawo wyborcze. Zagadnienia teorii i praktyki*, Poznań 2024.

Po piąte, dr N. Lubik-Reczek dzięki zaufaniu, jakim darzy ją społeczność wydziałowa, była wybierana jako przedstawicielka nauczycieli akademickich posiadających stopień doktora do Rady Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM oraz do Rady Naukowej Dyscypliny nauk o polityce i administracji, nauk o komunikacji społecznej i mediach oraz nauk o bezpieczeństwie. Dało to jej okazję zapoznać się z mechanizmami zarządzania wydziałem, określaniem strategii dotyczących badań naukowych, dydaktyki, polityki kadrowej, procedurami w postępowaniu awansowym w związku z

przyznawaniem stopni naukowych itd. Pozwoliło Jej to uczestniczyć w procesach decyzyjnych.

Analiza drogi zawodowej, w trakcie której kształtowała się sylwetka naukowa Habilitantki, byłaby niepełna bez zwrócenia uwagi na Jej osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne. Chciałabym podkreślić, że bardzo rozbudowana i wielokierunkowa aktywność dr N. Lubik-Reczek w wymienionych tu dwóch obszarach zyskała wysokie oceny, o czym świadczy fakt, że Habilitantka była wielokrotnie wyróżniana nagrodami przyznawanymi przez Rektora UAM i Dziekana WNPiD, nie tylko za osiągnięcia naukowe, ale także organizacyjne, zaś Jej praca dydaktyczna jest wysoko oceniana zarówno przez przełożonych jak i w ankietach studenckich.

Przechodząc do oceny przedhabilitacyjnych osiągnięć naukowych dr N. Lubik-Reczek chciałabym odwołać się do rozumienia tej kategorii przyjętego w odpowiednich dokumentach, które stanowiły podstawę sporządzenia przez Nią wykazu swych osiągnięć. Z analizy tego wykazu wynika, że Habilitantka może wylegitymować się dorobkiem we wszystkich obszarach obejmujących osiągnięcia naukowe. Zalicza się do nich:

- publikacje naukowe (Habilitantka opublikowała (nie licząc pracy habilitacyjnej) 2 monografie, 21 artykułów w czasopismach i rozdziałów w pracach zbiorowych, w tym 11 w języku angielskim. Następne 2 artykuły (w jęz. angielskim) zostały przyjęte do druku. Trzy prace, o czym pisałam wyżej w innym kontekście, ukazały się pod jej redakcją. Jest to dorobek wystarczający w aspekcie ilościowym, jego jakościową stronę przedstawię w dalszej części tej recenzji;

- referaty wygłoszone na konferencjach (Habilitantka przedstawiła 24 referaty na konferencjach międzynarodowych, 17 na konferencjach krajowych, w tym przedstawiała wyniki swoich badań na Światowym Kongresie IPSA oraz na

Ogólnopolskim Kongresie Europeistyki i trzech Ogólnopolskich Kongresach Politologii);

- udział w merytorycznym i organizacyjnym przygotowaniu konferencji (Habilitantka uczestniczyła w komitetach organizacyjnych i naukowych 19 konferencji);

- uczestnictwo w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów (Habilitantka była wykonawcą w grantie międzynarodowym, finansowanym przez Visegrad Fund, realizowanym w latach 2015-2016, poświęconym partycypacji kobiet w życiu publicznym państw Grupy Wyszehradzkiej, uczestniczyła również w przygotowaniu i realizacji dużego grantu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, realizowanego w latach 2015-2021, tematem grantu był E-voting jako alternatywna procedura głosowania w elekcjach państwowych. Ponadto dr N. Lubik-Reczek była wykonawcą w 5 projektach finansowanych przez NCBiR);

- członkostwo w towarzystwach i organizacjach naukowych oraz pełnione w nich funkcje (Habilitantka jest sekretarzem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych oraz wiceprezeską Zarządu Oddziału PTNP w Poznaniu. Jest również członkinią zarządów Wielkopolskiego Towarzystwa Kulturalnego i Ośrodka Badań Edukacji Europejskiej oraz członkinią Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich);

- staże krajowe i zagraniczne (Habilitantka odbyła staże naukowe w Strasburgu i Tallinie, uczestniczyła też w cyklicznych wyjazdach studyjnych do Berlina oraz Budapesztu);

- członkostwo w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism (Habilitantka wymienia w tym punkcie członkostwo w Wydziałowej Radzie Wydawniczej Wydawnictwa Naukowego WNPiD UAM);

- recenzowanie prac naukowych (Habilitantka przygotowała 25 recenzji naukowych dla polskich czasopism politologicznych);
- uczestnictwo w zespołach oceniających wnioski o finansowanie badań i przyznawanie nagród naukowych (Habilitantka jest koordynatorką konkursu w Kapitulce Ogólnopolskiego Konkursu im. Prof. Czesława Mojsiewicza na najlepszą książkę o tematyce politologicznej, uczestniczy także w 3 innych zespołach konkursowych).

Chciałabym z kolei ocenić dorobek przedhabilitacyjny dr N. Lubik-Reczek. W Jej dotychczasowej aktywności naukowej można dostrzec wyraźne przemieszczenie a zarazem rozszerzanie się zainteresowań badawczych, od problematyki mieszczącej się w ramach subdyscypliny politologii, jaką są stosunki międzynarodowe w kierunku badań sytuujących się w obrębie takich subdyscyplin jak: 1) systemy polityczne (w tym badania instytucji ustrojowych, problematyka wyborcza); 2) socjologia polityki (w szczególności mieszcząca się w ramach badań nad socjalizacją polityczną problematyka edukacji politycznej). Habilitantka bada też zjawiska sytuujące się w obszarze obu wymienionych wyżej subdyscyplin (przede wszystkim problematykę partycypacji politycznej). O rozszerzaniu się kręgu zainteresowań naukowych Habilitantki świadczą również Jej badania w dziedzinie historii politycznej PRL. Potwierdzają to artykuły, których jest współautorką, poświęcone protestom studenckim w marcu 1968 r. w Poznaniu oraz Lidze Kobiet w Polsce Ludowej. Teksty te są cenne, ponieważ wykorzystane w nich materiały archiwalne wnoszą nowe spojrzenie na badane zagadnienia. Jednocześnie w polu zainteresowań badawczych dr N. Lubik-Reczek stałe miejsce zajmuje od początku Jej kariery naukowej europeistyka. Świadczy o tym np. kompetentna analiza strategii i programów Unii Europejskiej w tekstach dotyczących problematyki kobiet czy młodzieży.

Zgodnie z deklaracją przedstawioną w Autoreferacie, zainteresowania oraz aktywność naukowa Habilitantki koncentrują się na trzech obszarach badawczych:

- partycypacja i edukacja obywatelska młodego pokolenia;
- rola kobiet w życiu społeczno-politycznym;
- systemy polityczne państw postjugosłowiańskich.

Badania mieszczące się w pierwszym ze wskazanych obszarów zajmują priorytetowe miejsce w działalności naukowej dr N. Lubik-Reczek.

Wśród tekstów przynależnych do tego obszaru badań najważniejsze miejsce zajmuje publikacja Jej współautorstwa poświęcona elektronicznej partycypacji obywatelskiej w Polsce. Ocenę tej publikacji przedstawiłam we wcześniejszej części tej recenzji. Chciałabym także wyróżnić w tym miejscu artykuł pt. *Citizen participatyion at the level of local rural Communities*, zamieszczony w prestiżowym czasopiśmie „Przegląd Politologiczny”, w sposób wzorcowy ukazujący mechanizm oddolnej partycypacji obywatelskiej. Na uwagę i pozytywną ocenę zasługuje także, sygnalizujący zmianę długofalowego trendu, artykuł pt. *Przebudzenie młodego pokolenia. Aktywność polityczna młodzieży – studium przypadku*, zamieszczony w „Przeglądzie Prawa Konstytucyjnego”. Zawarta w nim analiza kampanii prezydenckiej w Polsce w 2020 r. świadczy o uwzględnianiu nowych ustaleń dotyczących współczesnych kampanii wyborczych, na co zapewne miała wpływ wiedza Autorki, nieuwzględniana często przez konstytucjonalistów, zdobyta w związku z prowadzeniem zajęć dydaktycznych z marketingu politycznego.

Ponadto należy podkreślić, że Autorka podejmowała w swych artykułach zagadnienia wiążące się z wpływem bieżących uwarunkowań działalności politycznej, takich jak pandemia Covid-19 oraz wojna w Ukrainie.



Odnutowywała więc, na bieżąco niejako, takie kwestie jak zmiany postaw oraz wzrastającą aktywność społeczną młodzieży w warunkach różnych zagrożeń bezpieczeństwa. Jednocześnie trzeba podkreślić, że przy omawianiu tych zagadnień wykorzystała swoją wiedzę z zakresu stosunków międzynarodowych.

W drugim obszarze badawczym Habilitantka przedstawia teksty poświęcone roli kobiet w życiu społeczno-zawodowym. Chciałabym wśród nich wyróżnić przekrojowe, syntetyczne ale zawierające zarówno dobrze udokumentowaną warstwę informacyjną, jak i analityczną, ukazującą ewolucję badanych zjawisk, opracowanie pt. *Rola kobiet w życiu społeczności lokalnych. Aktywność kobiet na terenach wiejskich*. Inny tekst godny odnotowania, to rozdział w pracy zbiorowej pt. *Aktywność kobiet w wyborach samorządowych w Polsce w 2018 r.*, w tekście tym dobrze zostały przedstawione dokumenty międzynarodowe oraz przepisy ustawowe przyjęte w Polsce, dotyczące regulacji na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn (np. kwestia kwot wyborczych).

W trzecim obszarze zainteresowań Habilitantki na szczególną uwagę zasługuje kilka artykułów, które zostały opublikowane w języku angielskim, dotyczących transformacji polityczno-ustrojowej w państwach byłej Jugosławii. Dobrze się stało, że Autorka kontynuuje badania dotyczące tego regionu. Artykuły dotyczą takich kwestii, jak transformacja ustrojowa w Chorwacji i Słowenii, wybory w Serbii, referendum w państwach postjugosłowiańskich.

Na podstawie przedstawionych artykułów pragnę stwierdzić, że Autorka w pełni opanowała warsztat pozwalający w sposób kompetentny analizować problematykę mieszczącą się w ramach konstytucjonalizmu.

Podsumowując, chciałabym podkreślić wysoką jakość dorobku przedhabilitacyjnego Habilitantki.

Przechodząc do oceny pracy habilitacyjnej, chciałabym podkreślić, że rozprawa pt. *Partycypacja i edukacja obywatelska młodego pokolenia*.

*Rozważania na tle polskich debat oksfordzkich*, będąca efektem kilkuletnich rzetelnych badań, jest dziełem dojrzałym, przemyślanym i bogatym treściowo. Jest to bez wątpienia najważniejsza i najbardziej wartościowa pozycja w dorobku badawczym dr N. Lubik-Reczek, będąca też podsumowaniem Jej dotychczasowych dokonań naukowych. Spełnia ona wszelkie wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Wybór tematyki rozprawy oceniam pozytywnie z trzech powodów. Po pierwsze, traktowane odrębnie problemy, zarówno partycypacji obywatelskiej (zwłaszcza ujmowane w kontekście innych form partycypacji), jak i edukacji obywatelskiej zajmujące ważne miejsce w zagranicznych, w tym międzynarodowych, badaniach politologicznych, są przez polskich politologów badane stosunkowo rzadko. Podejmując je Autorka przywraca więc tym zagadnieniom należną im rangę na gruncie rodzimych badań politologicznych, a jednocześnie zyskuje szansę włączenia się, jako specjalistka, do badań międzynarodowych, a może nawet zainicjuje własny oryginalny program badawczy, co zostało zasygnalizowane w Autoreferacie.

Po drugie, zbadanie współzależności między partycypacją a edukacją obywatelską z uwzględnieniem narzędzia tej edukacji jakim są debaty oksfordzkie, jest istotne nie tylko w płaszczyźnie teoretycznej, ale również praktycznej, powinno zainteresować decydentów politycznych, przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz nauczycieli. Po trzecie, wyniki badań Habilitantki mogą stać się impulsem, a jednocześnie ważkim argumentem do zainicjowania w środowisku polskiej politologii dyskusji na temat jego roli w kształtowaniu nowego, odwołującego się do badań naukowych oraz doświadczeń polskich i zagranicznych, modelu edukacji obywatelskiej, być może uwzględniającego również szkolnictwo wyższe, jak to ma miejsce w wielu krajach.

Nie zgłaszam zastrzeżeń do tytułu rozprawy, wyznacza on zakres rzeczowy pracy. W podtytule natomiast można było ewentualnie zamiast sformułowania „rozważania na tle doświadczeń” użyć pojęcia bardziej precyzyjnego: np. „analiza” doświadczeń.

Struktura pracy jest poprawna, pozwala ona zrealizować program badawczy przedstawiony we wstępie oraz zweryfikować hipotezę główną i hipotezy pomocnicze dotyczące badań empirycznych. Do przyjętej w pracy struktury chciałabym jedynie zgłosić dwie uwagi. Wydaje się, że rozważania pomieszczone w rozdziale I zyskałyby na przejrzystości, gdyby w podrozdziale 1.1 został omówiony problem partycypacji politycznej w wybranych modelach demokracji (w pracy jest to podrozdział 1.2) zaś w podrozdziale 1.2 przedstawiona została ewolucja od partycypacji do partycypacji obywatelskiej (jest to podrozdział 1.1). Uważam też, że bardziej precyzyjnie powinien być sformułowany tytuł podrozdziału 3.3 (Czynniki kształtujące aktywność obywatelską młodego pokolenia), gdyż w obecnej postaci nie w pełni odnosi się on do treści przedstawionych w tym podrozdziale.

Praca składa się ze wstępu, 6 rozdziałów, kończy się zaś wnioskami. W rozdziale 1, zatytułowanym „Partycypacja obywatelska w ujęciu teoretycznym” przedstawione zostały w sposób pogłębiony różne rodzaje partycypacji, jej wybrane typologie, zwłaszcza te, które są wykorzystywane w badaniach empirycznych, ujęcia partycypacji politycznej w wybranych modelach demokracji, drabina partycypacji w różnych koncepcjach autorskich, w tym drabina partycypacji młodego pokolenia stworzona przez R.A. Harta. W rozdziale 2 pt.: „Młode pokolenie w społeczeństwie” Autorka przedstawiła różne sposoby definiowania kategorii młode pokolenie/młodzież, periodyzacja pokoleń, charakterystyka pokoleń występujących po II wojnie światowej (baby boomers, pokolenia X, Y, Z oraz pokolenie Alfa) oraz politykę realizowaną w stosunku do młodzieży na poziomie krajowym i europejskim. W rozdziale 3

omówione zostały, w nawiązaniu do analizy przeprowadzonej w rozdziale 1, problemy aktywności obywatelskiej jako tej, do której ma przygotowywać edukacja obywatelska. Tę ostatnią przedstawiono z kolei w sposób bardzo uporządkowany, odwołując się do warunków polskich, a także ogólnie do rozwiązań w innych państwach. Na podkreślenie zasługuje tu sformułowana przez Autorkę krytyka polskiego systemu edukacji obywatelskiej oraz przedstawienie propozycji przekształceń w tej dziedzinie. Rozdział 4, zatytułowany „Debaty oksfordzkie jako narzędzie wspierające aktywność młodego pokolenia” zaczyna się od ważnego, moim zdaniem, zdefiniowania pojęcia debaty oraz ukazania różnic między debatą a dyskusją, rozmową, sporem, kłótnią, dialogiem. Następnie Autorka omawia historię debat oksfordzkich oraz w sposób bardzo przejrzysty przedstawia przebieg tych debat, co może być szczególnie istotne dla nauczycieli i innych osób, które w przyszłości będą chciały wykorzystać to rzeczywiście spełniające swe cele i interesujące dla uczestników narzędzie, niezwykle przydatne – i tu zgadzam się z opinią i argumentacją Habilitantki – w edukacji obywatelskiej.

Ostatnie dwa rozdziały poświęcone zostały badaniom empirycznym przeprowadzonym przez Autorkę. W rozdziale 5 przedstawiona została metodologia badań, natomiast w rozdziale 6 dokonana została pogłębiona analiza uzyskanych wyników badań. Ocenę tych materiałów przedstawię w dalszej części recenzji. Tu chciałabym sformułować jedną uwagę: uważam, że hipotezy badawcze dotyczące badań empirycznych, prezentowane w rozdziale 5 można było przedstawić we wstępie, zaś w rozdziale 5 nawiązać do ich prezentacji i ewentualnie omówić je szerzej.

Przechodząc do charakterystyki rozprawy chciałabym przede wszystkim wskazać na jej wysoki poziom merytoryczny. Autorka wpisuje się do grona tych badaczy, którzy umiejętnie łączą trzy tradycje badawcze, bardzo istotne w badaniach nad systemami i zachowaniami politycznymi: 1) paradygmat kultury

politycznej, 2) teorię racjonalnego wyboru, 3) podejście historyczno-instytucjonalne z uwzględnieniem dorobku neoinstytucjonalizmu. Takie szerokie potraktowanie teoretycznego dorobku nauk o polityce, określone też jako konwergencja stanowisk teoretyczno-metodologicznych, pozwala na wieloaspektową analizę badanych w pracy zjawisk i procesów, i jest, co podkreśla np. R. Markowski w przedmowie do polskiego wydania pracy przygotowanej pod redakcją Russella J. Daltona i Hansa-Dietera Klingemanna pt. *Zachowania polityczne* (Warszawa 2010) coraz częściej stosowane w badaniach politologicznych w ostatnich latach.

Autorka odwołuje się do wymienionych trzech tradycji, o czym świadczą cytowani w pracy ich twórcy i kontynuatorzy. Przede wszystkim do zapoczątkowanych przez G. Almonda i S. Verbę badań nad kulturą polityczną, przedstawionych w epokowej pracy *The Civic Culture*. Na podkreślenie zasługuje tu zwłaszcza włączenie przez Habilitantkę do swych analiz ustaleń jednego z najważniejszych współczesnych badaczy tego nurtu R. Putmana, dotyczących kapitału społecznego (w tym zwłaszcza zwrócenie uwagi na rolę kapitału pomostowego). Odrębność i znaczenie podejścia przedstawicieli teorii racjonalnego wyboru Autorka dostrzega (by pozostać przy przykładzie rozumienia kapitału społecznego), analizując stanowisko ważnego badacza sytuującego się w tym nurcie J. Colemana, dla którego kapitał społeczny jest produktem wielu strategii i racjonalnych działań jednostkowych. Habilitantka kompetentnie też wykorzystuje dorobek nurtu instytucjonalnego, zwłaszcza analizując instytucjonalno-prawne warunki partycypacji i dialogu obywatelskiego, odwołuje się przy tym szeroko nie tylko do dorobku politologów zagranicznych, ale także polskich, takich jak np. A. Pawłowska, K. Rodzik.

O wysokim poziomie merytorycznym rozprawy świadczy także profesjonalizm zrealizowanych przez Habilitantkę badań empirycznych, a mianowicie:

- przeprowadzenie badań pilotażowych,
- odpowiedni dobór próby, zakładający, że powinna ona być reprezentatywna przedmiotowo, zaś jej skład pod względem wybranej cechy respondentów powinien, jak stwierdza Autorka zachowując ostrożność, „w znacznej mierze” (s. 195) odpowiadać rzeczywistemu składowi populacji. Próba została dobrana z uwzględnieniem demograficznych cech badanych,
- zawartość sporządzonego przez Habilitantkę kwestionariusza ankiety, co oznacza, że pytania i postawione w ankiecie twierdzenia zostały sformułowane w sposób pozwalający rozstrzygnąć główny problem badawczy, sformułowany w rozprawie, dotyczący wpływu debat oksfordzkich na rozwój partycypacji i edukacji obywatelskiej młodego pokolenia. Przeprowadzenie badań ankietowych miało na celu zebranie odpowiedniego materiału, pozwalającego zweryfikować główną hipotezę badawczą, a także hipotezy pomocnicze oraz uzyskać odpowiedzi na sformułowane w pracy pytania badawcze,
- zastosowanie zaawansowanych metod analizy statystycznej, co pozwoliło potwierdzić sformułowane hipotezy badawcze oraz w sposób zniuansowany odpowiedzieć na wszystkie postawione przez Habilitantkę pytania badawcze.

Z kolei chciałabym zwrócić uwagę na ujęcie w rozprawie tych zagadnień, które wnoszą wkład do badań w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

- po pierwsze, nowatorskie jest zwrócenie przez Autorkę uwagi na zależność między rozumieniem celów i funkcji demokratycznego systemu politycznego a postrzeganiem zakresu partycypacji politycznej. Szerzej problem został przeanalizowany w podrozdziale 1.2, zatytułowanym „Partycypacja polityczna

w wybranych modelach demokracji”. W latach 50. i 60., kiedy w centrum zainteresowania politologów zachodnich było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki wpływają na zachowanie równowagi demokratycznego systemu politycznego, uważano, że równowagę tę (wśród innych uwarunkowań) zapewnia poparcie dla podstawowych zasad funkcjonowania demokracji, polityki elit, a także możliwość formułowania przez wyborców – stosując język analizy systemowej – żądań (input) wobec rządzących, którzy na tej podstawie realizują procesy decyzyjne, czyniąc to w sposób gwarantujący utrzymanie poparcia na etapie output. Łączyło się to z preferowaniem elitarystycznej teorii demokracji, zwanej także teorią demokracji jako konkurencji (s. 44-45). Od przełomu lat 60. i 70. w związku z przyspieszeniem procesów modernizacyjnych w różnych obszarach życia społecznego i ekonomicznego oraz zmianom w sferze wartości, a w konsekwencji wzrostem mobilizacji politycznej społeczeństwa, zaczęto zwracać coraz większą uwagę na mechanizm zmian w funkcjonowaniu systemów politycznych, stymulowanych między innymi przez rozwój aktywności obywatelskiej. Łączyło się z tym szerokie odwoływanie się do koncepcji demokracji partycypacyjnej, a z czasem, głównie w dyskursie naukowym i publicznym – demokracji deliberatywnej.

- po drugie, co łączy się z analizą wskazanych wyżej zależności na nieco innej płaszczyźnie, a przede wszystkim na niższym szczeblu ogólności, za bardzo istotny i wnoszący nowe autorskie spojrzenie do polskich badań politologicznych uważam przedstawiony w rozprawie problem ewolucji pojęcia partycypacja polityczna. Autorka prześledziła proces rozbudowywania tego pojęcia od wąskiego rozumienia, utożsamianego z uczestnictwem w wyborach i działaniami podejmowanymi w związku z nimi oraz członkostwa w partiach politycznych, poprzez włączenie problemów kontaktu obywateli z władzami, do uznania, zarówno przez polityków jak i przez badaczy (pod wpływem wydarzeń przełomu lat 60. i 70., a następnie rozwojem nowych ruchów społecznych),

niekonwencjonalnych, oddolnych, w tym także nielegalnych (nieposłuszeństwo obywatelskie) zachowań obywateli, dotychczas traktowanych jako objaw patologii bądź symptom kryzysu, za pełnoprawne formy zachowań politycznych. W związku z tym za zjawisko eufunkcjonalne wobec demokratycznego systemu politycznego uznano wzrost aktywności społecznej i politycznej, podejmowanej z inicjatywy samych obywateli, co w konsekwencji prowadziło do rozszerzenia pojęcia partycypacji w dyskursie naukowym i publicznym. W pracy nie było miejsca na szersze przedstawienie wskazanych tu zależności, jednak sam fakt ujęcia problematyki partycypacji politycznej we wskazanym wyżej kontekście jest inspiracją do dalszych badań. Zwrócenie uwagi na zasygnalizowane wyżej kwestie uważam za „mocną” stronę rozprawy.

- po trzecie, za niebudzący żadnych wątpliwości wkład do badań naukowych dr N. Lubik-Reczek należy uznać zwrócenie uwagi na zależność między realizacją celów edukacji obywatelskiej (które najogólniej można określić jako przygotowanie do życia w społeczeństwie demokratycznym, co oznacza nabywanie kompetencji kluczowych, wśród których istotna jest nie tylko wiedza, ale również umiejętności i postawy sprzyjające aktywności obywatelskiej młodego pokolenia) a wprowadzeniem do szkół, a także wykorzystaniem w edukacji pozaszkolnej odpowiednich narzędzi kształtujących w uczniach postawy obywatelskie oraz umiejętności komunikacyjne. Dzięki swoim wieloletnim doświadczeniom dotyczącym organizacji debat oksfordzkich Habilitantka uznała to narzędzie za skuteczne, co udowodniła na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań empirycznych, w których wzięli udział uczestnicy debat oksfordzkich.

Do przedstawionej rozprawy chciałabym również zgłosić następujące uwagi. Po pierwsze, Autorka pominęła w zasadzie ważny w badaniach będących przedmiotem pracy problem, wynikający stąd, że partycypacja ma Janusowe oblicze, którego jedną stroną jest aktywność obywateli, drugą natomiast ich



bierność. Nie chcę przez to powiedzieć, że Habilitantka nie dostrzega tego problemu, jest przeciwnie, o czym świadczy tytuł Jej referatu na jednej z konferencji: „Aktywność versus bierność społeczna. Czynniki determinujące działania młodego pokolenia”. Wydaje mi się, że uwzględnienie tego zagadnienia wzbogaciłoby treści rozprawy. Jednocześnie chciałabym zwrócić uwagę na fakt, że wśród bogatej i dobranej w sposób przemyślany literatury wykorzystanej w pracy zabrakło monografii L. Szczegóły *Bierność obywateli. Apatia polityczna w teorii demokratycznej partycypacji* (Warszawa 2013).

Po drugie, interesujące dla środowiska polskich politologów mogłoby być przedstawienie (np. w rozdziale 3) działalności oraz kierunków badań podejmowanych w ramach sekcji Political Socialization and Education, funkcjonującej w ramach IPSA. Utwierdziłoby to także czytelników spoza naszego kręgu zawodowego w przekonaniu, że głos politologów w sprawach edukacji obywatelskiej powinien być słyszalny i brany pod uwagę.

Po trzecie, treści programowe dotyczące nauczania wychowania obywatelskiego przyjęte zarówno w programach UE, jak i w ustaleniach rządowych i ministerialnych, o których jest mowa w pracy, wydawały się być powszechnie aprobowane. Dyskusja na temat podręcznika do nauczania przedmiotu o nazwie HiT, o czym wspomina Habilitantka, stworzyła nową sytuację, niespotykaną dotychczas w III RP. Być może należałoby w związku z tym podjąć szerzej problem różnych treści edukacji obywatelskiej i ich implementacji w obowiązujących programach nauczania, tym bardziej że w polskiej literaturze politologicznej został on zauważony, że odwołam się do artykułu A. Szwed-Walczak pt. „Współczesny ruch narodowy wobec roli państwa w wychowaniu patriotycznym” [w:] G. Radomski i in. (red.) *Spór o modernizację i demokrację w XX-XXI wieku*, Toruń 2022.

Reasumując, chciałabym podkreślić, że dr N. Lubik-Reczek przygotowała rozprawę, w której sformułowała i rozstrzygnęła oryginalny i niepodjętowany

dotychczas w polskiej literaturze przedmiotu problem badawczy. Praca oparta została na bogatej i dobrze dobranej bazie źródłowej, w tym w językach angielskim oraz niemieckim. Język pracy jest poprawny. Autorka pisze ładną polszczyzną, używa bogatego słownictwa ogólnego i precyzyjnie stosuje pojęcia specjalistyczne. Pragnę stwierdzić, że rozprawa habilitacyjna dr N. Lubik-Reczek jest dziełem nowatorskim, oryginalnym, wnosi istotny wkład do badań politologicznych.

Wysoko oceniam również dorobek przedhabilitacyjny dr N. Lubik-Reczek, w którym wyróżnia się monografia jej współautorstwa dotycząca elektronicznej partycypacji obywatelskiej w Polsce.

Należy także zaznaczyć, że Habilitantka jest utalentowanym i sumiennym dydaktykiem, o czym świadczą przyznawane jej nagrody. Pełniła i pełni liczne funkcje organizacyjne, zwłaszcza związane z realizacją procesu dydaktycznego. Prace organizacyjne, w które zaangażowana jest Habilitantka wymagają dużego nakładu czasu oraz systematyczności działań.

W konkluzji wnioskuję o przyjęcie rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku naukowo-dydaktycznego do dalszego procedowania w procesie habilitacyjnym. Wyrażam z pełnym przekonaniem opinię, że dotychczasowe osiągnięcia naukowe oraz udokumentowane osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne dr Nataszy Lubik-Reczek odpowiadają wymogom określonym w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. - prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz uzasadniają wniosek o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

Warszawa, 3 czerwca 2024 r.

Grażyna Ulicka

